

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ ТА ВАЖЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ НА НИХ

Досліджуються теоретичні засади впливу різноманітних регіональних чинників на міграційні процеси. Особливу увагу приділено класифікації та ролі важелів впливу на підвищення інвестиційної привабливості регіону.

Однією з найактуальніших проблем, що ускладнюють процеси економічного розвитку, в тому числі й за рахунок залучення іноземних інвестицій, є сучасна демографічна криза України. Одним зі способів зміни демографічного стану, разом із природним приростом, є міграція населення. Міграційні процеси, їх тенденції, обсяги та якість (рівень фізичного здоров'я та професійно-інтелектуальний рівень) – є тими чинниками, що здійснюють безпосередній вплив на рівень інвестиційної привабливості певної території з боку територіально-адміністративних одиниць, що її оточують.

Окремі аспекти в царині митно-тарифного регулювання на міграційні процеси досліджено працях таких вчених, як О. Гребельник, В. Будкін, А. Гальчинський, А. Кредісов, Ю. Пахомов, К. Сандровський, А. Поручник та ін., однак не всі регіони мають спільні кордони з іншими країнами. Проблематика дослідження регіонального розвитку в розрізі впливу на соціально-демографічні процеси знайшла відображення в матеріалах досліджень таких науковців як І. Горленко, Л. Тарангул, Г. Підгрушний, В. Ковалевський, О. Михайлюк, В. Семенов. Фактори впливу або механізми управління регіональним розвитком визначили в своїх систематизаціях та узагальненнях Д. Стеченко, В. Захарченко, І. Запоточний.

До цього моменту в системі інтегрованих наукових досліджень, зокрема на стиках економіки, географії та демографії, не було наведено ґрунтовного теоретичного аналізу щодо передумов впливу на міграційні процеси через систему регіональних економічних відносин що й зумовило актуальність тематики обраного дослідження.

Характер розвитку різних регіонів України є неоднорідним, та, доволі часто, суперечливим. Відмінність природного, виробничого та людського регіонального потенціалів зумовлює різні причини та наслідки міграційних процесів, що відбуваються як всередині країни, так і в межах світового господарства. Нерівність регіональних потенціалів зумовлює нерівність розвитку окремих регіонів [5, с. 108]. Однак, диференціація регіональних потенціалів не є єдиною причиною що викликає «депресивність» суспільних відносин на окремих територіях. Доповнюють такий перелік рівень освоєння та ефективність використання потенціалів, що, дуже часто, не дає трансформуватись категорії «потенціал» у категорію «ресурс», а також міграція ресурсів та грошей.

Враховуючи економічну мотивацію суттєвого обсягу міграційної поведінки населення, можна сформулювати та удосконалити систему важелів

впливу на зазначене явище. Але перед цим необхідно визначити пріоритети міграційної політики, ними, на нашу думку мають бути [9, с. 28]:

- збереження інтелектуального та творчого потенціалу нації, залучення іноземного повноцінного висококваліфікованого людського капіталу;
- запобігання імміграції злочинних, антисоціальних індивідів та осіб з неадекватною чи девіантною поведінкою;
- сприяння вільному пересуванню громадян;
- сприяння відносно рівномірному розселенню з метою уникнення забруднення навколишнього середовища та подальшої урбанізації з обов'язковим урахуванням потреб регіонів у робочій силі;
- поєднання важелів впливу на міграційний приріст населення із відповідним механізмом впливу на природний приріст.

Загальна тенденція розвитку світового суспільства, що визначається прагненням до еволюційного переходу в напрямку до постіндустріального, інформаційного способу господарювання, породжує новий спосіб міжнародної конкуренції – конкуренцію у демографічному секторі. Розвиток технологій збереження та розширеного відтворення населення, етичного, національно свідомого та професійного виховання – це реальні важелі розширення конкурентних можливостей національної економіки та гіпотетична можливість переходу до інформаційної економіки уникаючи стадії розвинутого ринкового господарства.

В загальному вигляді регіональні чинники впливу на міграційні процеси, за природою свого виникнення можна об'єднати у декілька груп: ринкові, виробничі, соціально-інфраструктурні, екологічні, грошово-кредитні, митно-тарифні та адміністративно-управлінські. Формування відповідного інституціонального забезпечення для кожного із зазначених напрямків є лише першим кроком у напрямку формування сприятливого середовища не лише для зовнішнього, а й для внутрішнього інвестора. Загальний механізм позитивізації міграційних тенденцій створюється за допомогою розв'язання проблем економічного, правового та культурного розвитку, з акцентуванням уваги на проблемі гуманізації суспільного життя, що є особливо актуальним в умовах демографічної кризи України.

Певні демографічні процеси, зокрема такі як міграція та розселення спроможні до саморегулювання через регіональний господарський механізм за умови, що він більшою часткою складається з ринкових важелів.

Дія такого саморегулювання полягає у наступному: міграційний рух населення спрямовується до територій, економічна структура яких вимагає персоналу певного рівня кваліфікації, відповідає певним соціальним стандартам та є перспективною в плані подальшого соціально-економічного розвитку. В процесі такого руху відбувається відповідна людська концентрація та формується адекватна система розселення.

Міграції населення в багатьох випадках є наслідком міграції грошей. Навіть маятникові та сезонні міграції населення знаходяться в певній залежності від сталої міграції виробничого та позичкового капіталу. Акумуляція певної кількості вільних грошових засобів в межах певної території

викликає механічний приріст населення до зазначених місцевостей. Рівень розвитку кредиту, простота та швидкість його отримання теж відіграють суттєву роль в процесі розвитку підприємництва, житлового будівництва інших сфер відносин, та впливають на темпи підвищення добробуту, а значить і на рівень міграційної привабливості. Отже, стимулювання розвитку діяльності фінансово-кредитних установ у регіональному секторі – важіль сприяння позитивізації демографічних тенденцій.

Роль держави в процесі впливу на міграційні процеси в двох зазначених секторах зводиться до стимулювання конкуренції в грошово-кредитному та виробничому секторах, створенні сприятливих умов господарювання різним суб'єктам, решта залежить від недержавних мікроекономічних елементів.

Проблеми територіального розвитку полягають у складному переплетенні природних, економічних та соціальних суперечностей [4, с. 40]. Стан української регіональної економіки, що часто-густо характеризується відсутністю контролю з боку органів державного регулювання трудового законодавства приватизованих або приватних підприємств, є фундаментом для багатьох порушень. Серед найпоширеніших з них слід виділити: ненормованість робочого дня, відсутність чітких інструкцій та нормативів виконуваних робіт, відсутність чітко визначеного механізму нарахування заробітної плати, недотримання трудових договорів з боку роботодавців, порушення політичних та загальних прав людини.

Окремою ланкою в цьому комплексі є недотримання техніки безпеки праці, перевиснажливість робітників, що призводять до професійних захворювань, травм, каліцтва, смертності на виробництві, чи ранньої втрати працездатності. Все це негативним чином відбивається на стані здоров'я населення та на якісних показниках трудових ресурсів. Крім всього зазначеного, території, що підпадають під такі характеристики, мають від'ємне сальдо не лише міграційного а й природного приросту.

Велике значення в системі виробничих чинників мають також показники регіональних обсягів ВВП та співвідношення в їх структурі товарів споживання та засобів виробництва.

Одну з провідних ролей у системі важелів впливу на міграційні процеси відіграють соціально-інфраструктурні фактори. В умовах переходу до ринку зростає значення соціальної інфраструктури як своєрідного амортизатора суспільних конфліктів [1, с. 39]. У багатьох випадках вона виступає, як чинник безпосереднього впливу на демографічні процеси: відстань до медичних закладів з наявністю доріг, транспорту та вартості перевезень; забезпечення населення якісною питною водою, опаленням тощо.

Однією з економічних складових негативної дії соціальної інфраструктури є невідповідність ціни комунальних послуг їх якості та рівню доходів населення. Це, в багатьох випадках, зумовлюється низьким рівнем управлінської підготовки робітників житлово-комунального господарства, та формою його власності. Однак, необхідно зазначити, що недоцільним як з економічної, так і з демографічної точок зору є передача у довгострокову

оренду комунальних структур без наявності громадського та антимонопольного контролю. Те саме стосується й задачі зазначених об'єктів у концесію.

Питома вага комунальних підприємств сягає 70%, але досвід показує, що реструктуризація цієї галузі вже дозволила залучити значні інвестиційні ресурси для її розвитку й покращення [2, с. 67]. В цьому аспекті доречним є залучення інвестицій у соціально-інфраструктурний сектор як чинник сприяння міграцій до певних територій, що пізніше перетворюється на чинник інвестиційної привабливості. Отже інвестиції сприяють нарощуванню інвестицій, при цьому йдеться як про залучення іноземних та внутрішніх інвестицій, так і про зростання ролі державних видатків на розбудову комунальної інфраструктури. Державні видатки є складовою частиною сукупного попиту, вони впливають на приватний попит, а також на сукупну пропозицію. Збільшення державних видатків, безперечно змінить структуру сукупного попиту, але рівень його не обов'язково зміниться на ту ж величину [3, с. 23]. В цьому випадку ми спостерігаємо взаємодію та взаємозалежність виробничих та соціально-інфраструктурних складових впливу на міграційні процеси.

Дедалі гостріше в структурі суспільних відносин постає проблема екологічного захисту населення, що безпосередньо впливає на обсяги міграцій. Суттєво впливають на обсяги та тенденції міжрегіональної та сезонної міграції наявність/відсутність міжрегіональних екстерналій. Провідна роль на дотримання екологічного балансу та охорони довкілля покладається на органи державного контролю, що виконують свої функції за допомогою економічних та адміністративних інструментів [8, с. 57]. Також суттєве значення має екологічна освіта населення, що складається з екології виробництва та екології споживання.

Митно-тарифне регулювання здійснює вплив на характер міграцій не лише тих областей, що мають спільні кордони з іншими країнами, а й усіх інших. Йдеться зокрема про насичення загальнонаціонального ринку товарами, якими не спроможне задовольнити себе національне виробництво, відсутність дефіциту та рівень задоволення первинних економічних потреб [6, с. 10]. Також адекватне митно-регулювання створює передумови для реалізації транзитного потенціалу окремих регіонів, що також є чинником економічного розвитку та міграційної привабливості.

Доволі часто соціально-економічні умови, як важіль впливу на міграційні процеси, погіршуються внаслідок відсутності координації заходів між суб'єктами різних регіонів. Тут ми зустрічаємось із проблемою адміністративно-управлінського чинника впливу на міграційні процеси. Його умовно поділити на декілька складових: професійний (рівень підготовки та кваліфікації управлінського персоналу), психологічний (сприяння чи протидія регіональній співпраці, прагнення до поліпшення показників лише «свого» регіону тощо) та об'єктивний адміністративний (характерна специфіка окремо взятих регіонів).

Цілком імовірно є виникнення кризових ситуацій (екологічних, аграрно-відтворювальних, сировинних, транспортних та ін.), на невеликих частинах

територій певних сусідніх областей, що не входять до одного економічного району. В цьому випадку необхідними є взаємодія та співпраця не тільки обласних а й районних органів влади цих областей та узгодження комплексних напрямків дій задля розв'язання проблем, що виникають. Крім того, системи загальних заходів, що розробляються, для області не можна в однаковому розмірі і в однакових пропорціях використовувати для окремих районів, враховуючи їх спеціалізацію, не кажучи вже про рівень розвитку міст обласного підпорядкування та окремих невеликих селищ, позбавлених елементарних умов для нормального існування. Негативна дія зазначеного чинника в суб'єктивному розрізі може знищити всі позитивні надбання, що відбуватимуться в структурі інших чинників.

Принциповим моментом подолання визначеної проблеми є розробка стратегічного циклу заходів, що має ґрунтуватись на міцному теоретичному фундаменті, та оперативно реагувати на зміни в тенденціях світового та регіонального розвитку. Лише таким чином стає можливим гармонізація та взаємоузгодження економічного й демографічного розвитку країни.

Література

1. Лісовий А.В. Політекономічний аспект розвитку соціальної інфраструктури села // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції „Сучасні наукові дослідження – '2006”. Том 32. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. с. 39-42.
2. Партнерство публічної влади, громадськості та приватного сектору у процесах місцевого розвитку: Монографія / Ін-т реформ; Є.О. Фишко, О.В. Бойко-Бойчук, В.М. Вакуленко, Н.А. Сич, А.Ф. Ткачук, І.Ф. Федів; За ред. Є.О. Фишка. – К.: Вирій, 2003. – 168 с.: іл.
3. Розпутенко І. Управління державними видатками в перехідних економіках. – К.: Основи, 1993. – 223 с.
4. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.: іл.
5. Яковенко Р. В. Регіональні аспекти соціально-економічного впливу на міграційні процеси / Роман Яковенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – 2007. – Вип. 66., ч. 1. – С. 108–111.
6. Яковенко Р. В. Митно-тарифне регулювання як фактор впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Вісник Академії митної служби України. – Дніпропетровськ : Академія митної служби. – 2006. – № 3 (31). – С. 10–14.
7. Яковенко Р. В. Регіонально-географічні фактори соціально-економічного впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : Українська академія зовнішньої торгівлі. – 2006. – № 5 (28). – С. 158–162.
8. Яковенко Р. В. Екологічні фактори соціально-економічного розвитку / Роман Яковенко // Вісник Академії митної служби України. –

Дніпропетровськ : Академія митної служби. – 2007. – № 1 (33). – С. 57–61.

9. Яковенко Р. В. Необхідність активізації застосування соціально-економічних важелів впливу на міграційні процеси / Роман Яковенко // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. [„Сучасні наукові дослідження – '2006”]. (Дніпропетровськ, 20-28 лютого 2006 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – Т. 32 : Економічні науки. – С. 26–28.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент